

שער א: יום טוב

א. נשואין בערב יו"ט

יש נוהגים שאין עורכים נשואין בערב יו"ט (מג"א סי' תקמו ס"ק ד).
הטעם: משום שסעודת הנשואין תערך בלילה ואין מערבין שמחה בשמחה² (שם).

ב. הדלקת נרות

יש נוהגים שביו"ט הנשים מדליקות הנרות אחרי שחוזרים מביה"כ לפני הסעודה (מט"א סי' תרכה סע' לג, מנהגי וורמיישא לר"י שמש ח"א סי' מו)¹.

הטעם: משום שעיקר ההדלקה לצורך הסעודה ולכן ידליק לפנייה (מנהג י"ת ח"ב עמ' שעד בשם תורת חיים).

ועוד, הואיל וביו"ט שני אסור להדליק לפני לילה כיון שבכך מכין מיו"ט לחול, לכן נהגו גם ביו"ט ראשון להדליק אחרי כניסת החג כדי שלא יבואו לטעות ביום שני (שם).

ג. לכה דודי

יש נוהגים שאין אומרים לכה דודי ביו"ט שחל להיות בשבת (שע"ת סי' ער אות א, ילקוט מנהגים עמ' 51).

א ואם יש צורך גדול מקדימים לשעות לפנה"צ החופה והסעודה (מט"א סי' ד) ובשעת הדחק מותר אף סמוך לחשיכה (אלף המגן שם).

ב מו"ק ח: מצד ההלכה נפסק (או"ח סי' תקמו סע' ג) הכל מותרים לישא בערב הרגל, אך המג"א (שם) מוסיף: ובמדינותינו נהגו לישא בערב שבת סמוך לחשיכה, ובערב יו"ט לא נהגו לישא כלל.

ג יש סוברים שביו"ט יש להדליק קודם כניסת החג כמו בערב שבת (מט"א שם, יוסף אומץ סי' תתכה, הקדמת ר' יוסף יחפ כץ לדרושה ופרישה).

הטעם: משום שנראה כמבייש המועד שאומר פני שבת נקבלה ולא שבת וי"ט (שע"ת שם בשם בית דוד).¹

ד. רבון כל העולמים

אם חל יו"ט בשבת יש שאומרים בליל שבת התפילה רבון כל העולמים, אחרי שלום עליכם^ה, רק עד מלך תמים דרכו (לקוטי מהרי"ח ח"ג דף מ).²

הטעם: משום שבהמשך תפילה זו ישנם קטעים המדברים בשבחה של השבת בלבד, לכן יש משום פגיעה בכבודו של חג כשחל בשבת, כגון: הדלקתי נרותי והצעתי מטתי והחלפתי שמלותי לכבוד יום השבת, והרי בגדי יו"ט צריכים להיות יותר טובים משל שבת^ו, וכן הנאמר שם: ואשנה ואשלש עוד להעיד על כוסי, והכוונה לאמירת ויכולו, והרי אין אומרים ויכולו בתפילת ערבית של יו"ט (לקוטי מהרי"ח שם).

ה. מאחרים בתפילה

ביום טוב נוהגים להתחיל תפילת שחרית מאוחר יותר מאשר בימות החול (רמ"א סי' תקכט סע' א).³

ד דעת מחבר שע"ת "דאין להקפיד, דשבת אינה צריכה קידוש בי"ד דממילא קאתי, הלכך צריך לצאת לקראתה לקבלה כיון שבאה אלינו מעצמה, אבל יו"ט שבא אלינו ע"י קידוש בי"ד נמצא שאנו מביאים אותו וא"כ מה צריך לצאת לקראתו". יש נוהגים ביו"ט שחל להיות בשבת או בער"ש וכן בשבת חוה"מ מתחילים קבלת שבת בפרק מזמור לדוד, ובפיזט לכה דודי מדלגים על הקטעים שתוכנם נחמה, מהתנערי עד בואי בשלום (ילקוט מנהגים עמ' 136, ממנהגי החסידים), ויש שמדלגים רק על "התנערי" (מנהגי ביה"כ עדת ישרון ברלין תרצ"ח).

ה באמירת שלום עליכם כאשר יו"ט חל בשבת, חלוקים המנהגים, לדעת מט"א (סי' תקפג) אומרים, ולדעת אלף המגן (שם) אין אומרים.

ו בשע"ת (סי' רסב) מובא שגם בכל שבת אין לומר אלא עד מלך תמים דרכו, משום שאין לומר תחינות ובקשות בשבת.

ז ראה או"ח סי' תקכט סע' א.

ח חוץ מראש השנה שמשכימים (מג"א שם ס"ק ו).

הטעם: ע"ש שאמרו (מגילה כג.) ביו"ט מאחרין לבוא (לביה"כ) וממהרין לצאת, והטעם: שצריך לטרוח בסעודת יו"ט (רש"י שם).

ו. הא"ל בתעצומות

נהוג בקהלות האשכנזים שבשלוש הרגלים הש"ץ המתפלל שחרית מתחיל ב"הא"ל בתעצומות עזיך", לאחר שהש"ץ שהיה לפניו אמר פסוקי דזמרה (אוצר התפילות דף שלד).

הטעם: בשלוש הרגלים אנו משבחים לה' על הנסים שעשה לנו בעת יציאת מצרים והליכתנו במדבר ארבעים שנה, והם הם "בתעצומות עזיך" (אוצר כמ"י סי' עא סע' נא).

ז. הא"ל בתעצומות עזיך – הגדול – הגבור

יש קהלות בהן הש"ץ המתפלל שחרית מתחיל בשבועות ב"הא"ל בתעצומות", בסוכות שמע"צ ושמחת תורה ב"הגדול", בפסח ב"הגבור" (סדורים שפה ברורה, עבר"י, מהרי"ל עמ' קמא, מנהגי וורמיישא י. שמש סי' ע"ח).

הטעם: בשבועות ניתנה תורה לישראל, והיא נקראת עוז שנאמר (תהלים כ"ט יא) ה' עוז לעמו יתן, לכן הש"ץ מתחיל ב"תעצומות עזיך", בסוכות שמיני עצרת ושמחת תורה הוא פותח ב"הגדול בכבוד שמך" ע"ש הדרש בפסיקתא דר"כ (מנדלבוים, פר' כח ד"ה ביום השמיני) את הפסוק (ישעיה כ"ו טו) יספת לגוי נכבדת – על מועדים אלה, בפסח מתחיל "הגבור לנצח",

ט ראה שמו"ר פר' כז פיס' ט.

י יספת לגוי נכבדת – אומות העולם אם אתה מרבה להם ימים טובים הן אוכלים ושותים ופוחזים ונכנסים לבתי תיאטראות ולבתי קרקסאות ומכעיסין אותך בדבריהם ובמעשיהם, אבל ישראל אתה נותן להם ימים טובים והן אוכלים ושותים ושמחין, ונכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומרבים בתפלות ומרבין במוספין, ומרבין בקרבנות, לפיכך צריך הכתוב לומר (במידבר כ"ט לה) ביום השמיני עצרת תהיה לכם (פסיקתא שם).

לפי שהקב"ה נראה לבני ישראל על הים כגבור^א (תשב"ץ סי' רמה, כלבו סי' לז).

ח. הלל

יש נוהגים שאת הפסוקים בתפילת הלל: הודו לה' וכו' וגד יאמרו נא יראי ה' אומרים בשירה (ילקוט מנהגים עמ' 140, חק יעקב סי' תעט ס"ק ו).

הטעם: ע"ש הנאמר בילקוט שה"ש (רמז תקפו) השמיעני את קולך (שה"ש ב' יד) בהלל, כי קולך ערב בהודו לה' (מנהג י"ת סי' תכב אות ב ח"ב עמ' קעג בשם ס' נפש חיה).

ט. י"ג מדות

בראש השנה, יוה"כ ובשלוש רגלים אומרים לפני קריאת התורה, עם פתיחת ארון הקודש, י"ג מדות (סדור עבו"י עמ' 223, שערי ציון לר' נתן נטע הנובר שער ג).

הטעם: ע"ש ששנינו (ר"ה פ"א מ"ב) "בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון וכו' ובחג נידונים על המים", ויום הכפורים הוא יום סליחה ומחילה (מטעמים החדש דף כ בשם ילקוט דוד).

י. הזכרת נשמות

נוהגים להזכיר נשמות בתפילת "יזכור" ארבע פעמים בשנה: ביום אחרון של פסח, בשבועות (בחול"ל ביום השני של החג), בשמיני עצרת וביוה"כ (קצוש"ע סי' קלג סע' כא).

הטעם: איתא בספרי (פר' שופטים פיס' סז) כפר לעמך ישראל (דברים כ"א ח) – אלו החיים, אשר פדית – אלו המתים, מלמד

יא הגבור (דברים י' יז) – שעשה גבורות על הים (מדרש תהלים [באבער] מזמור י"ט ד"ה [ב] השמים מספרים, וראה גם תנחומא פר' שופטים סי' יד ד"ה יונתי בחגוי הסלע).

שער א: יום טוב

רסא

שהמתים צריכים כפרה, ולכן מזכירים אותם ביוה"כ (ב"י בטור או"ח סי' תרכא בשם המרדכי).

ועוד, נאמר (שמות ל' י) אחת בשנה יכפר עליו, ובסמוך נאמר: ונתנו איש כופר נפשו לה', מכאן שביוה"כ ניתן לנדב כופר נפש, והחי יוכל לבקש להקל דין המת כדוד על אבשלום^ב (ב"י שם בשם הרוקח).

ועוד, בחו"ל קוראים בתורה ביום אחרון של פסח וביום ב' של שבועות ובשמיני עצרת פרשת כל הבכור (דברים ט"ו יט) שבה נאמר (שם ט"ז יז) איש כמתנת ידו, לכן נודרים לצדקה "וכיון שנודרים לצדקה נהגו ליתנה בעבור הנשמות שיזכור אותן א-להים לטובה" (קצשו"ע סי' קלג סע' יא)^ג.

יא. הזכרת נשמות – אבלים

האבלים, בשנה הראשונה לאבלם, נוהגים לצאת מבית הכנסת בשעת הזכרת נשמות (קצשו"ע סי' קלג סע' כא).

הטעם: משום שאמרו (ברכות נח:) אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חודש, לכן תקנו שהאבלים תוך י"ב חודש יוצאים מביה"כ שלא יתעורר צערם וכאבם, ותופר שמחת יו"ט להם ולבאי ביה"כ (כרם שלמה או"ח סי' תרס"ח)^ד.

יב ראה סוטה י:.

יג ביו"כ פוסקין צדקה ברבים על המתים ועל החיים (סדור רש"י סי' ריד), וכן בספר חסידים (סי' תתשעא), יעב"ץ בסדור ב"י (דף רסח) כותב: בק"ק פולנייא מזכירין נשמות כל פעם שקורין כל הבכור שכתוב בה "איש כמתנת ידו", לכן פוסקין צדקה ונודרים בעד נפשות המתים שיזכור אותם הש"י ואגב זה יזכור גם אותנו לטובה בזכותן. בשו"ע או"ח מובא מנהג הזכרת נשמות (או בלשון המחבר: נתינת צדקה בעד המתים) רק ביוה"כ, סי' תרכא סע' ה, ואכן בקהלות הספרדים והתימנים אין מנהג הזכרת נשמות אלא ביוה"כ בערב, אחרי כל נדרי וקודם הכנסת ס"ת החזן אומר "מי שברך" לקהל ואח"כ אומר "השכבות" לקרובי המתפללים, "מנוחה" לאיש ו"רחמנא" לאשה (היכל עבודה"ש ח"ב עמ' רכא).

יד ראה שו"ת צי"א חי"ד סי' נט.

יב. הזכרת נשמות – יוצאים

נוהגים שבשעת הזכרת נשמות (ביוה"כ, שמיני עצרת, יום אחרון של פסח ושבועות) יוצאים מבית הכנסת המתפללים שאין להם קרובים להזכיר (קצשו"ע סי' קלג סע' כא).

הטעם: כשם שאסור לעבור לפני המתפלל כדי שלא לבלבולו, כך על אלה שאין אומרים "יזכור" לצאת מביה"כ כדי שלא ישוחחו ויפריעו לאחרים (מטעמים די"א) טו.

ועוד, הזכרת נשמות המתים גורמת לעתים לבכי, המותר לקרובים המזכירים, משום שמפיג בכך צערם (ראה או"ח סי' רפח סע' ב בהג"ה) אבל אלה שאינם קרובים למתים ויבכו עמהם מפירים לעצמם שמחת יו"ט (אוצר דו"מ עמ' 36 בשם מנהגי בית יעקב סי' קכה).

יג. עירוב תבשילין ולחם משנה

הפת שמערבים עליו עירוב תבשילין בערב יו"ט נוהגים לצרפו ללחם משנה בליל שבת ובשבת שחרית, ובסעודה שלישית אוכלים אותו (ספר מהרי"ל הל' יו"ט עמ' קצב).

הטעם: משום שאמרו (ברכות לט:) דבר שנעשה בו מצוה אחת תעשה בו מצוה אחרת (אגודה במס' ברכות סי' קמב) טז.

יד. חמשה קרואים

ביו"ט עולים לתורה חמשה קרואים, ונוהגים לא להוסיף אליהם (רמ"א סי' רפ"ב סע' א).

הטעם: כדי לא להעלות בכך את קדושת יו"ט לקדושת יום כפור, שבו עולים ששה קרואים או לקדושת שבת שבה עולים שבעה קרואים (לבוש סי' רפב סע' ב).

טו או"ח סי' קב סע' ד.

טז ועיין שו"ת צי"א חי"ב סי' לט.

יז ראה או"ח סי' שצד סע' ב ומ"ב שם.

**ועוד, שיהיה היכר בין יו"ט לבין שבת ויו"כ, ואם יוסיפו לא
יכירו (רבינו נסים על הר"ף מגילה פרק הקורא עומד) י"ח.**

טו. תבשיל נוסף

**יש נוהגים להוסיף תבשיל נוסף בסעודת יו"ט על של שבת
(מג"א סי' תקכט ס"ק ה).**

הטעם: הואיל ולא נהגו לסעוד סעודה שלישית ביו"ט כמו
בשבת^ט, לכן יש נוהגים להוסיף תבשיל אחד "שיחשב במקום
סעודה שלישית" (מג"א שם בשם כלבו).

טז. הבדלה

**נוהגים שבהבדלה של מוצאי יו"ט אין אומרים את הפסוקים
הנה אל ישועתי וכו', שאומרים בהבדלה של מוצ"ש,
ומתחילים בברכת הגפן (מטה אפרים סי' תרא סעי' י) ^ז.**

הטעם: משום שאין אומרים פסוקי "ויתן לך" במוצאי יו"ט,
שהם לסימן טוב לתחילת השבוע, לפיכך אין אומרים גם
הפסוקים בהבדלה, שאף הם נאמרים לסימן טוב^{כא} (לקוטי מהרי"ח
ח"ב דף פב) ^{כב}.

יח לדעת רש"י (מגילה כא.) והרמב"ם (הל' תפלה פי"ב הט"ז) מותר להוסיף קרואים ביו"ט
וכן דעת הטור (סי' רפב), הר"ן (מגילה פרק הקורא) חולק וסובר שביו"ט ויו"כ אין
להוסיף. בארץ חיים (סי' רפב ס"א) מובא בשם החיד"א שבא"י היו מוסיפים עליות
ביו"ט, פרט לצפת, שם נהגו כאריז"ל ולא הוסיפו, וע"ע מנהגי החיד"א סי' לו סעי'
ה.

יט או"ח סי' תקכט סעי' א. לדעת הרמב"ם (הל' שבת פ"ל ה"ט והל' יו"ט פ"ו הי"ט) גם ביו"ט
חייבים בשלש סעודות, וראה כה"ח סי' תקכט ס"ק כד.

כ בפרמ"ג מ"ז סי' תצא מובא בשם הלבוש שאומרים פסוקי הישועה "הנה אל
ישועתי" במוצאי יו"ט, אבל מנהגנו שאין אומרים (לקוטי מהרי"ח ח"ב דף פב).

כא ראה שו"ע הרב סי' רצו סעי' ג.

כב מטעם זה מי ששכח להבדיל במוצ"ש ומבדיל באמצע השבוע אינו אומר הפסוקים
הללו (שם).

יז. הבדלה ללא בשמים ונר**אין מברכים על הבשמים, ולא על הנר, בהבדלה במוצאי יום****טוב** (אר"ח סי' תצא סע' א) כ"ב.

הטעם: מברכים על הבשמים במוצאי שבת כדי להפיג צער הפרידה מן הנשמה היתרה, אבל ביו"ט אין נשמה יתרה^י, ומברכים על הנר במוצאי שבת משום שבמוצאי שבת נבראה האש^{כה} (תוס ביצה לג: ד"ה כי, אבודרהם עמ' קפט).

יח. סבוב החומות

מנהג קדמון בירושלים להקיף את חומות העיר בחולו של מועד, אנשים נשים וטף (שערי ירושלים שער ט, הב"ד מנהגי א"י יזק"ש סי' נח).

הטעם: ע"ש הנאמר (תהלים מ"ח יג) סובו ציון והקיפוה, ומזמור זה נועד מעיקרו להאמר בכנוס של עולי רגלים בחגים (ש"י שם) כ"ב.

יט. אסרו חג**"נוהגים להרבות קצת באכילה ושתיה ביום אחר החג והוא****אסרו חג"** (רמ"א סו"ס תכט).

הטעם: ע"ש שאמרו (סוכה מה): "כל העושה איסור לחג באכילה ושתיה מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר (תהלים קי"ח כז) אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח",

כג וראה אר"ח סי' תרכד סע' ג.

כד אף רש"י המפרש "נשמה יתירה": רוחב לב למנוחה ולשמחה, ולהיות פתוח לרווחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו (ביצה יז). יסבור שרק בשבת ישנה נשמה יתירה, משום שבה אסורה המלאכה אף בצרכי אוכל נפש, לפיכך יש בה "רוחב לב למנוחה ולשמחה", וכן ביום הכפורים, אע"פ שאסורה בו המלאכה כבשבת, הואיל ואין בו אכילה ושתיה חסר בו ה"רוחב לב למנוחה ולשמחה", ואין בו נשמה יתירה, לכן אין מברכים על הבשמים במוצאו.

כה במוצ"ש נתן הקב"ה דעה באדם הראשון וכו', והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור (פסחים נד).

כו ראה דעת מקרא תהלים שם בסיכום הפרק.

ומפרש רש"י לדעת הי"א שהכוונה ליום שאחרי החג –
"אסרו חג" (דרכי משה סי' תכט אות ב)^{כז}.
ועוד, "משום שאסרו חג של שבועות ודאי היה יו"ט, שבו היה
יום טבוח^{כח}, ותפסו ליו"ט כל אסרו חג גם של פסח ושל
סוכות" (ערוה"ש סי' תכט סעי' ה).

כז בירושלמי (ע"ז פ"א ה"א) נקרא אסרו חג "בריה דמועדא" = בן המועד "מפני שרגילים
לשמוח גם ביום שלאחר החג" (פני משה שם).
כח ראה ערך בסוף המדור.